

Perspektiv på ålder i vardagslivets interaktioner

Anna-Liisa Närvänen och Linda Häll

Institutionen för samhällsstudier, Linnéuniversitetet respektive Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet

Perspective on age in everyday interactions

The aim of the article is to discuss how ethnomethodology and (symbolic) interactionism may contribute to sociological studies on age in everyday interactions. A theoretical framework on age, 'age-as-accomplished', inspired by ethnomethodology and symbolic interactionist approach has been proposed by Laz (1998; 2003). Our comparison of these approaches show, that the perspectives are incompatible, for example with regard to the definitions of culture, interaction and meaning. As such issues are not discussed by Laz, the theoretical framework is lacking in transparency and clarity. Ultimately the definition of 'age as accomplished' is not congruent with the notions of meaning and interpretation as used by Laz. In some respects the perspectives may though be complementary and valuable in age studies, for example the detailed study of situated norms in ethnomethodology, as well as some new developments within (symbolic) interactionist perspectives focusing on social status, and issues of subordination and superordination as relational processes.

Key words: age studies, 'age as accomplished', ethnomethodology, symbolic interactionism.

Ålderns sociologi är ett område som både teoretiskt och empiriskt har varit ett eftersatt forskningsområde jämfört med andra forskningsområden såsom klass, genus eller etnicitet. Det är framför allt under 1980-talet och efter dess som teoretiska perspektiv och empiriska studier om ålder alltmer börjat efterfrågas, delvis mot bakgrund av det växande intresset för livslopps forskning i vilken frågor om exempelvis ålder som en grund för social stratifiering, och ålderns betydelse i det sociala livet aktualiserades (t.ex. Kohli 1988; Riley 1986, 1987, 1998). En konsekvens av det relativa ointresset i sociologi att utveckla teoretiska perspektiv och teoretiskt djup om ålder är att ålder och åldrande framför allt blev ett gerontologiskt intresse. Det är främst inom (kritisk) gerontologi som ålder blev subjekt för framför allt empirisk forskning (t.ex. Holstein 1990; Nikander 2000, 2002; Coupland & Coupland 1998, 1999), med relativt starkt fokus på hur ålder och dess innebörder konstrueras diskursivt. Under senare tid har ett intresse för ålder blivit mer påtalat även inom sociologisk forskning, exempelvis i diskussion om ålderism och ålderskategorisering (Bodily 1994; Bytheway 1995; 2005; Heikkinen & Krekula 2008; Andersson 2008), åldersordning (Närvänen & Näsman 2007; Närvänen 2009), ålderskodning (Krekula 2006), ålder som görande (Laz 1998; Utrata 2011), förkroppsligad ålder (Laz 2003; Tulle 2008) och ålder i intersektionell analys (Moore 2001; Krekula, Närvänen & Näsman 2005). Framför allt

visar exemplet att forskning om ålder utifrån vad som kan ses som centrala sociologiska frågor är framväxande både nationellt och internationellt, såsom hur ålder kan förstås som en grund för ojämlikhet och diskriminering, hur ålder kan användas som grund för social kategorisering och social identifikation och vad ålder betyder som en organiserande princip i social ordning och ordningsskapande i vardagslivets praktiker samt i institutionella sammanhang. Ett fortsatt teoretiserande arbete på området utifrån olika perspektiv är dock viktigt för vidareutveckling av sociologisk forskning om ålder. Det vi intresserar oss för här är att förstå ålderns betydelse i social interaktion i vardagslivet. Diskussionen i den här artikeln har avgränsats till hur etnometodologi och (symbolisk) interaktionism, som två centrala perspektiv inom vardagslivsociologi, kan bidra till ålderssociologi för att belysa ålderns innebörder i möten mellan människor i vardagslivet och i institutionella sammanhang.

En teoretisk ram för studiet av ålder utifrån etnometodologi och symbolisk interaktionism har tidigare föreslagits av Laz (1998), och som därför är av intresse här. Laz explicita syfte i sin artikel är att utveckla en teoretisk ram för att förstå ålder som uppnådd status, det vill säga "age as *accomplished*" (1998:87, kursiv i original). Laz utgångspunkt är att ålder kan teoretiseras i analogi med det etnometodologiska perspektivet 'doing gender' (West & Zimmerman 1987) och utifrån den symboliska interaktionismens conceptualisering av mening och tolkning (Blumer 1969). Syftet med den här artikeln är att med utgångspunkt från Laz teoretiska ram diskutera hur ett etnometodologiskt perspektiv och (den symboliska) interaktionismen kan tänkas bidra till ålderssociologi. Vi för diskussionen i flera steg genom att; 1) diskutera det etnometodologiska arvet i Laz teoretiska ram och likheter mellan Laz tänkande och det etnometodologiska 'doing gender' perspektivet; 2) problematisera vissa resonemang i Laz teoretiska tänkande framför allt när det gäller relationen mellan etnometodologi och symbolisk interaktionism; 3) diskutera utmaningar och potential i relation till ålderssociologi utifrån etnometodologi och symbolisk interaktionism; 4) diskutera hur ett teoretiskt tänkande om ålder som status, som är centralt i begreppet age as accomplished, kan utvecklas genom exempelvis nyare teoretiska ansatser inom ramen för (symbolisk) interaktionism, såsom radikal interaktionism (tex Athens 2007; 2010), och Sauders diskussion om status som relationellt fenomen (2005).

Det etnometodologiska arvet i genus och ålder som görande

En central utgångspunkt i Laz teoretiska ramverk om ålder (1998) är West & Zimmermans artikel 'Doing gender' (1987). I analogi med 'Doing Gender' diskuterar Laz hur ålder produceras och reproduceras, samt hur ålderns innebörder kan förändras i institutionella sammanhang och i vardagslivet i interaktion med andra (1998). Det finns påtagliga likheter mellan ansatserna, framför allt betoningen på interaktion, praktiker och 'görande' som en situationell och pågående process.

Det etnometodologiska arvet är tydligt framskrivet i artikeln 'Doing gender', där West & Zimmerman explicit anger att syftet med artikeln är att föreslå en etnometodologiskt informerad förståelse av genus som "a routine, methodical, and recurring

accomplishment” (1987:126). Det är framför allt Garfinkels tidiga arbete (1967) som lanserade etnometodologin som ett distinkt sociologiskt perspektiv på studiet av social ordning som utgör grunden för ’Doing gender’, tillsammans med Sacks (1972), och Heritage (1984) och i vissa avseenden Goffman (1977). West & Zimmerman skriver sig med andra ord in i det etnometodologiska uppdraget, att blottlägga hur aktörer producerar och reproducerar social ordning i vardagslivet, genom sociala praktiker i interaktion med andra. Heritage sammanfattar Garfinkels arbete på ett kärnfullt sätt: ”[...] his work can be usefully viewed as the product of the consistent pursuit of a single question: how do social actors come to know, and know in common, what they are doing and the circumstances in which they are doing it?” (1984:76). I linje med det etnometodologiska perspektivet är genus, såväl som klass, ’ras’ (etnicitet) och ålder immanent i vardagslivets rutiner, aktiviteter, och i socialt samspel med andra (West & Fenstermaker 1995). Genus – såväl som ålder – produceras i interaktionsprocesser och är en produkt av processerna, vilket också betyder att genus – och ålder – konstitueras i interaktion (West & Zimmerman 1987; Laz 1998). Varken genus eller ålder ses här alltså som egenskap hos individer utan av situationer.

En gemensam nämnare i både ’Doing gender’ och ’age-as-accomplished’ är att de grundar sig på konstruktionistiska perspektiv i meningen att kunskap om världen ses både som socialt producerad och som en pågående process, samt att det är utifrån denna kunskap om världen som människor agerar och interagerar med varandra. Laz (1998, 2003) diskuterar ålder som naturaliserat faktum (d.v.s. föreställningar som om kronologisk ålder var av naturen bestämt) respektive kulturell konstruktion. Ålder, i likhet med genus ses som producerad och dess produktion som situationellt och relationellt bestämd: ”Accomplishing age involves often routine, sometimes impressive, but always ongoing recurring work” (1998:87). Laz anammar också resonemanget om ålder som master status i likhet med West & Zimmermans diskussion om genus som omnirelevant: ”Like gender, age is ”potentially omnirelevant” (Laz 1998:108). Här görs även ett förtydligande, nämligen ”although we continually ”act our age”, age is not always or equally relevant – i.e., salient – in all situations” (1998:109).

Kategorisering är av central betydelse i ett etnometodologiskt ’görande-perspektiv’ och diskuteras av Laz i termer av ålderskategorisering och av West & Zimmerman i termer av könskategorisering. Kategorisering refererar i detta sammanhang till Sacks (1972) diskussion om medlemskapskategorisering, det vill säga hur medlemskapskategorier används oreflekterat, på commonsense basis i interaktion med andra, så länge det inte finns något som skapar tvivel om kategoriseringens giltighet. Ett klassiskt exempel är Garfinkels studie om Agnes, en ung kvinna född i en mans kropp, och som inför ett könsbyte måste övertyga andra, om sitt vara som kvinna, vilket omfattade ett långtgående arbete med utseende, manéer, beteende, sätt att tala och känna, och slutligen att rekonstruera sin egen biografi (Garfinkel 1967; Heritage 1984; West & Zimmerman 1987, 2009). Den kulturella kunskapen omfattar med andra ord allt som kan göra en person identifierbar – eller lokaliserbar – som medlem i kategorin. Ålder, kön, klass och etnicitet är exempel på kategoriseringar i denna bemärkelse och

handlar om både uppnått och tillskrivet medlemskap i en given kategori, och förutsätter att agerandet är identifierbart för en medlem i en viss kategori.

Ett nyckelbegrepp i ett etnometodologiskt 'görande-perspektiv' är 'accountability' som är relaterat till kategorisering (Heritage 1984). Den centrala betydelsen av 'accountability' för det teoretiska tänkandet i 'Doing gender' betonas av West & Zimmerman (1987) och till exempel i West & Fenstermaker (1995), samt med emfas av West & Zimmerman i en senare artikel: "The key to understanding gender's doing is [...] *accountability to sex category membership*" (2009:116, kursiv i original). Förutsättningen för att uppnå status som man eller kvinna (accomplishment) är att genus görs på ett igenkännbart, trovärdigt och accepterat sätt i relation till kulturellt accepterade normer i en given situation. Här kan noteras att Laz (1998) inte explicit lägger samma emfas på begreppet accountability i diskussion om ålder, accountability är snarare underförstått.

Den centrala betydelse som begreppet accountability har framgår av dess relation till uppnådd status. Enligt Heritage handlar det om hur medlemmar i ett samhälle engagerar sig i (redogörelser för) olika aktiviteter, göranden, händelser med mera i interaktion med andra och att dessa (redogörelser) bedöms av andra som adekvata och begripliga i förhållande till sina omständigheter. Detta gäller för alla sociala handlingar. Ibland använder Heritage uttryck som 'observerbart', 'beskrivningsbart' och 'rapporterbart' som förutsättningar för accountability (1984). 'Accountability' kan, genom dess koppling till normer och moralisk ordning, tolkas som ansvarighet för att sociala handlingar, aktiviteter, beskrivningar med mera är adekvata, igenkännbara och begripliga, i en specifik situation. Det etnometodologiska uppdraget åsyftar följaktligen att undersöka "how various types of social activity are brought to adequate description and thus rendered 'account-able'", (1984:136, kursiv i original). Enligt Heritage förutsätter den intersubjektiva begripligheten av en handling en symmetri mellan hur handlingen produceras å ena sidan och dess igenkännbarhet å den andra. 'Accomplishment' refererar till uppnåendet av denna symmetri (1984). Görandet är med andra ord något som produceras och bekräftas (eller förkastas / ifrågasätts) i interaktion med andra, i denna mening är görandet av exempelvis genus, eller ålder interaktionellt, och situerat. Ålder, till exempel att vara vuxen, måste göras på ett begripligt och igenkännbart sätt för att betraktas som trovärdigt.

Ytterligare en likhet mellan Laz och West & Zimmerman är att görandet av ålder, liksom genus, relateras till social kontroll, som uttrycks bland annat som: "the interactional scaffolding of social structure and the social control process that sustain it" (West & Zimmerman 1987:146–147). Ambitionen för såväl Laz som West & Zimmerman är att relationen mellan struktur och interaktion förstås i termer av dynamiska ömsesidiga processer: "The reciprocal relationship between actors acting and structural factors constraining and enabling action is central" (Laz 1998:101), men förutsättningen, enligt West & Zimmerman, är att dessa processer är observerbara i sociala praktiker, i interaktion (1987; 2009). Det etnometodologiska arvet kan också ses i Laz diskussion om förkroppsligad ålder. Förkroppsligad ålder utvecklas vidare i Laz (2003) som bland annat konstaterar att: "Age and embodiment are mutually in-

fluential (though, not determining) accomplishments. How one "does" age has implications for corporeal experience [...] Conversely, embodiment has implications for how one can accomplish age" (2003:508). Detta betyder också att en individ kan göra en annan ålder än den kronologiska, till exempel att vara yngre eller äldre än sin kronologiska ålder, men detta inom vissa gränser, som sätts av kroppen.

Relationen mellan symbolisk interaktionism och etnometodologi i Laz teoretiska ram

Laz (1998) teoretiska ram, som ovan diskuterats, är till viss del starkt influerad av etnometodologiskt tänkande, framför allt genom att den grundläggande idén om ett etnometodologiskt 'görande-perspektiv' direkt hämtats från och överförts till ålder, genom begreppet 'age as accomplished'. Laz teoretiska ram skiljer sig dock också från ett etnometodologiskt perspektiv och den tillämpning som lanserats av West & Zimmerman (1987). En påtaglig avvikelse jämfört med West & Zimmerman är att Laz redan inledningsvis i sin artikel betonar vikten av symbolisk interaktionism i relation till ålderssociologi som en del av den teoretiska ram hon avser att utveckla, i synnerhet med referens till Blumer (1969). Vi anser att Laz hänvisning till det interaktionistiska tänkandet blir motsägelsefullt i relation till den etnometodologiska ansats och begreppet 'age as accomplished' som är bärande del i den teoretiska ramen. Vi utvecklar några av dessa problem nedan.

Laz (1998:87) refererar explicit till Blumers (1969) tre premisser om relationen mellan meningsskapande och handling: 1) Individer handlar utifrån och mot (towards) den mening som objekten, andra människor, aktiviteter med mera har för dem, 2) mening skapas i interaktion med andra, och 3) mening hanteras och modifieras genom tolkande processer. Laz utvecklar dock inte sitt resonemang om Blumers premisser genom att explicit relatera dem till ett etnometodologiskt 'görande-perspektiv'. I stället konstaterar Laz endast att etnometodologi, fenomenologi och symbolisk interaktionism är användbara eftersom perspektiven betonar handlingsmöjligheter (agency) och kreativitet. Tolkningens och meningens betydelse i görandet av ålder lyfts dock fram i flera avseenden av Laz i linje med symbolisk interaktionism. I artikeln 'Embodied Age', exempelvis, skriver Laz att individerna upplever och tolkar kroppens förändringar och "act on them in concrete settings" (2003: 517). Betoningen här finns på individuella tolkningar, mening, erfarenheter och biografi.

Att mening skapas i pågående interaktion är en central tankegång i såväl den symboliska interaktionismen som i etnometodologin, men den betydelse som i symbolisk interaktionism tillskrivs tolkning och tolkande praktiker i relation till mening och handling utgör en klar skillnad mot etnometodologin (Dennis 2011). Medan Blumer (1969) fokuserar på tolkningens betydelse i meningsskapande, intresserar sig etnometodologin i stället för de *sätt* på vilka mening skapas, igenkänns och ändras i interaktionssituationer, inte tolkningsprocesser. Reflexivitet, reflektion och tolkning är begrepp som inte refererar till medvetande i etnometodologin utan till ömsesidigt observerbara handlingar (acts) i interaktionssituationen (Rawls 2006). Garfinkels

alternativa läsning av fenomenologin och utveckling av etnometodologi som ett distinkt sociologiskt perspektiv, innebar bland annat ett avståndstagande från individualism och medvetande, individuella erfarenheter som subjektiva meningsstrukturer, och den subjektiva meningen av sociala handlingar som sociologiska forskningsobjekt (Garfinkel 2006; Rawls 2006; Eberle 2012). Det som intresserade Garfinkel var sociala interaktioner, 'den sociala polen' av Schutz fenomenologiska teori, det vill säga hur vardagslivets verkligheter och social ordning konstitueras i pragmatiska sociala handlingar (Eberle 2012). Följaktligen fokuserade Garfinkel på frågan vad som är empiriskt observerbart, inte vad som kan finnas i medvetandet hos enskilda individer i form av intentioner, motiv etcetera före eller efter interaktionssituationen (Rawls 2006; Garfinkel 2006; Eberle 2012). Det var också dessa ställningstaganden som var viktiga i relation till aktörer i en situation: För Garfinkel var det praktiker som producerade identiteter och aktörer. Det var alltså inte abstrakta meningsstrukturer såsom kulturer (idéer, gemensamma föreställningar, dominerande diskurser etc) som producerade eller i någon mening aktiverade identiteter och aktörer. Detta ställningstagande fick Garfinkel senare att även kritiskt förhålla sig till poststrukturalism och postmodernism (Eberle 2012). Att Laz inte diskuterar explicit *hur* olika perspektiv är relaterade till varandra eller bildar en ram, bidrar till en ogenomskinlighet och motsägelsefullhet i det teoretiska tänkandet som föreslås av Laz.

Ett uttryck för bristen av transparens och motsägelsefullhet är också Laz diskussion om normer i relation till 'age as accomplished'. Samtidigt som normer är en viktig del i förståelsen av kategorisering och 'accountability', föreslår Laz en skiftning i fokus i forskning om ålder i sociologi, från normer och roller till mening: "we might instead explore the way that the meanings of age organize and pattern behavior and the ways that meanings also are challenged, resisted, reconstituted and reconstructed in interaction" (1998:95). Det förefaller som om Laz tonar ner West & Zimmermans emfas på normer och 'accountability' i diskussionen om 'age-as-accomplished', samtidigt som begreppet 'age as accomplished' teoretiskt diskuteras i relation till betydelsen av dominerande kulturella normer. Att göra ålder rätt eller fel relateras av Laz till just dominerande kulturella normer. Normer har betydelse i interaktion för Laz teoretiska ram men framför allt som kulturella resurser som kan användas i görandet av ålder och som också är föremål för tolkning, omtolkning och förhandling. Att kulturella normer används som resurser (tools) för görandet av ålder framstår här som en förskjutning av den innebörd som Garfinkel beskrev när det gäller normer: "norms are elements of situated local orders of practice" (Rawls 2006: 23), och produkter av interaktion (Garfinkel 2006). Dominerande kulturella normer är inte av intresse för Garfinkel, normer är inte "transcendent features of culture or social structure" (Rawls 2006:22). Både det kulturbegrepp och begreppet norm som Laz utgår från tycks skilja sig från etnometodologin. Kultur nämns nästan inte alls av Garfinkel (2006) medan Laz diskuterar kultur som gemensamma idéer, värden, normer och praktiker, vilket ligger närmare den symboliska interaktionismens syn på kultur än ett etnometodologiskt tänkande. Betoningen på tolkningsprocesser och aktörskap blir tydligt i Laz diskussion om resurser som används i görandet av ålder: "Accomplishing age re-

quires that individuals use and interpret available resources, have emotional reactions, and act accordingly” (1998:106).

Hur individer tolkar, skapar, organiserar och kan ändra strukturella faktorer lyfts också fram i Laz slutdiskussion som viktiga forskningsområden för ålderssociologi, vilket också kan sägas peka mot en ansats som främst betonar symbolisk interaktionism: ” This view sensitizes us to human agency and the potential for variability and change at the same time that it attends to regularities in the performance of age that function as both cause and consequence of social structure” (1998:108).

Vår tolkning är att West & Zimmermans ansats 'Doing gender' har en starkare förankring i det etnometodologiska perspektivet, än Laz ansats 'age as accomplished'. Eftersom Laz inte explicit diskuterar hur den etnometodologiska ansatsen relateras till den interaktionistiska, byggs i vissa avseenden in en ottydlighet och motsägelsefullhet som gör att Laz teoretiska ram är svårtolkad. Laz diskuterar också livslopps forskning som en del av den teoretiska ramen i forskning om ålder, men inte heller detta relateras explicit till etnometodologi och symbolisk interaktionism.

Utmaningar och potentiella utvecklingsmöjligheter i relation till 'age as accomplished'

En av våra huvudsakliga kritiska punkter i relation till Laz teoretiska ram 'age as accomplished' är dess påtagliga brister i transparens när det gäller frågan hur etnometodologi och interaktionism relateras till varandra. Garfinkels grundläggande utgångspunkt att sociologi bör studera 'den sociala polen' kan relateras till väsentliga skillnader mellan etnometodologi och symbolisk interaktionism. Medan exempelvis Mead och Blumer betonar vikten av medvetande, motiv, tolkningsprocesser och förmågan att ta den andres perspektiv för att förstå sociala handlingar och interaktion, fokuserar Garfinkel uteslutande på observerbara praktiker i interaktionssekvenser (Dennis 2011; Garfinkel 2006). Garfinkel tar explicit avstånd från Meads konceptualisering av 'I', samt 'rolltagande' (att ta den andres perspektiv), och 'den generaliserade andre', som utgör grunden för Meads teoretiska resonemang om identitetsskapande processer och har haft stor betydelse inom symbolisk interaktionism (2006). En konsekvens av de grundläggande skillnader som finns mellan Garfinkels etnometodologi och symbolisk interaktionism är att perspektiven måste ses som inkompatibla, när det gäller frågan om perspektiven kan integreras med varandra (Rawls 2006; Dennis 2011). Begreppet 'age as accomplished' är en explicit överföring av 'gender as accomplished' men urvattnas genom att begreppet sätts i en teoretisk ram som delvis pekar åt andra håll än det etnometodologiska tänkandet som begreppet härstammar från.

Vår kritik betyder inte att vi anser att ett etnometodologiskt perspektiv på ålder är ointressant, inte heller vill vi här hävda att ansatser inom symbolisk interaktionism inte skulle kunna bidra till ålderssociologi. Båda perspektiv är fruktbara för ålderssociologi, och kan på olika sätt befrukta varandra, men låter sig inte integreras med varandra.

Om fokus för studiet av ålder är hur ålder och exempelvis åldersnormer blir synliga i social interaktion och hur ålder utgör en ordnande princip i interaktion och i institutionella praktiker, är etnometodologi ett ytterst relevant perspektiv på 'hur ålder görs' och, som Emirbayer & Maynard hävdar, det mest utvecklade perspektivet på studiet av social ordning i interaktionssituationer (2010). Här är framför allt Garfinkels tänkande om normer intressant, med utgångspunkt att normer är situationella och immanenta i praktiker. Ett sådant perspektiv förutsätter att 'dominerande kulturella normer' inte kan tas för givna i studiet av normers betydelse i interaktion, utan normer görs till subjekt för empirisk forskning som måste ta sin utgångspunkt i frågor som: Är normer om ålder av relevans i den här situationen? I vilka situationer är normer om ålder av relevans? Vilka normer om görandet av ålder kan identifieras i den aktuella situationen i sociala praktiker? Detta ger möjligheter att upptäcka varierande normativa strukturer och därmed varierande sätt att göra ålder, men också en möjlighet att upptäcka när ålder inte görs, det vill säga när ålder inte är situationellt relevant. Att ta fasta på Garfinkels ursprungliga resonemang om normer i interaktionssituationer kan synliggöra variation i åldersnormer, normernas situationella relevans och icke-relevans – vilket också kan lösa en del problem som finns i West & Zimmermans konceptualisering av 'Doing gender', såsom problemet att genus ses som omnirelevant (för denna kritik, se t.ex. Deutch 2007; Risman 2009; Connell 2010) och att det inom ramen för deras teoretiska tänkande är svårt att förklara social förändring (Deutch 2007).

När det gäller institutionella sammanhang finns det i regel uppsättningar av formella föreskrifter och regler tillika konventioner, och rutiner som inbegriper normer. Dessa kan också ha konsekvenser i forskning om ålder, exempelvis hur ålder görs i institutioner såsom förskola och skola etcetera. Här anser vi att etnometodologins diskussion om 'the shop floor problem' kan vara fruktbar, som Emirbayer & Maynard konstaterar: "Ethnomethodology can engage in genuine critical reconstruction and, in a pragmatist spirit, apply intelligence to situations of real perplexity, but it can do so only provided it remains wedded to the details situationally embedded in concrete shop floor problems" (2010:248). Visst utrymme för social förändring är inbyggt i ett etnometodologiskt perspektiv på social interaktion. Varje interaktionssituation i sig betyder att exempelvis genus eller ålder kan göras på ett sätt som inte anses lämpligt, det vill säga som medvetet eller omedvetet avviker från, ifrågasätter eller utmanar etablerade normer i en viss situation. Sådana enstaka avvikelser resulterar dock inte i social förändring (jfr. West & Zimmerman 1987). Vad som krävs för förändring enligt Heritage är ett i princip paradigmiskt skifte: "a major mechanism of institutional change will involve the constitutive re-embedding of 'discrepant' activities within some new, normalizing, but equally self-replicating accounting framework" (1984:230). Givet den temporala dimensionen som är förutsättningen för resonemanget här, skapas relationen mellan interaktion, sociala strukturer och historia, vilket sällan uppmärksammas (j.f.r. Deutch 2007, för kritik mot 'doing gender'). Institutionella strukturer manifesteras i sociala praktiker, men förgrunden i etnometodologiskt perspektiv är interaktion, in situ, och relationen mellan interaktion

och institutionell ordning, inte historiska processer eller sociala strukturer. Vi tror att perspektivet skulle vinna på i tydlighet om den temporala dimensionen lyftes fram tydligare.

Vi tror alltså att en vidareutveckling av ett etnometodologiskt perspektiv är möjligt – och fruktbart – inom ramen för dess grundläggande premisser, i relation till ålder. Vi tror också att den typen av kunskap som etnometodologiska studier kan ge om situationella normer och variationer i dem är av relevans för studier som utgår från ansatser inom den symboliska interaktionismen.

Meningsskapande och tolkning i den betydelse som de ges i symbolisk interaktionism i relation till handling är inte etnometodologins kunskapsobjekt. Detta innebär dock inte att studier som exempelvis fokuserar på vilka innebörder ålder tillskrivs, eller hur interaktionssituationer i vilka ålder görs tolkas av olika människor inte kan tillföra kunskap eller idéer till etnometodologisk forskning. Utsagor och berättelser om ålderns olika innebörder är exempel på 'accounting for' och 'accounts on' ålder och i den meningen relaterad till ålder som görande, även om tolkningar eller utsagor inte skulle ha betydelse när en praktik faktiskt konstrueras i interaktion med andra (jfr. West & Zimmerman 2009). Här kan man notera att etnometodologi och symbolisk interaktionism svarar på olika forskningsfrågor och ofta använder sig av olika metoder och analysprocedurer.

Symbolisk interaktionism kan också ses som ett perspektiv som explicit fokuserar på handling (agency), vilket är av intresse i ålderssociologi. Ett sådant perspektiv kan utvecklas vidare än vad som görs av Laz, bland annat genom att synliggöra den temporala dimensionen. Att temporalitet och då i synnerhet temporal orientering mellan det förflutna, nuet och framtiden är nödvändigt för att förstå agency har diskuterats utförligt av Emirbayer & Mische (1998) med utgångspunkt i den amerikanska pragmatismen. Att förstå hur ålder tillskrivs mening i relation till handling kan delvis studeras inom ramen för diskussion om social förändring och agency: [...] "agentic processes can only be understood if they are linked intrinsically to the changing temporal orientations of situated actors" (Emirbayer & Mische 1998:967). Emirbayer & Mische lyfter här fram hur handlingsmöjligheter bedöms utifrån och påverkas av erfarenheter, vanor, och föregripande av konsekvenser, och att agency alltid är relationellt, situationellt och kontextuellt (jfr. Emirbayer 1997).

Vi ser också ytterligare en möjlighet att utveckla ålderssociologin utifrån nyare ansatser inom den symboliska interaktionismen, i detta fall i relation till ett teoretiskt tänkande om status, som är centralt i 'age as accomplished'. Som vi inledningsvis nämnde ser vi ålder som en ordnande princip i vardagsliv och i institutioner. En konsekvens av detta är att frågor om status, underordning och överordning blir centrala för studiet av ålder. Om ålder ses som uppnådd status (accomplishment) i interaktion med andra, är studiet av status som ett relationellt fenomen av yttersta vikt. Sauders diskussion om status är här av intresse och handlar bland annat om hur status opererar i sociala relationer i vardagsliv (2005). Statussymboler skapas, vidmakthålls och förändras i vardagslivets interaktioner. Statussymboler och statuspositioner skapar olika statussystem i olika sociala situationer och kontexter. Den relationella,

situationella och kontextuella karaktären av status betyder att statuspositioner eller symboler inte kan ses som ett statiskt system; när situationen eller kontexten ändras kan även en individs eller en grupps status förändras (2005). Status kan då också ses som ett förkroppsligande av värden som rangordnar individer och grupper i relation till varandra utifrån vad som tillskrivs värde. Status är inte här en egenskap hos individer utan i relationer, vad som konstitueras som statussymboler och är observerbara statusmarkörer (t.ex. konsumtion, artefakter, manéer, kropp) är situationellt. Hur status och dess gränsdragningar definieras i interaktion med andra är av vikt här samt vilka situationella eller kontextuella (samt relationella) variationer en viss status tillskrivs samt hur sådana variationer kan identifieras i vardagslivets praktiker. Att förstå ålder som status och som en ordnande princip i det sociala livet, leder till en relationell analys av förkroppsligad ålder, och sätter fokus på hur ålder konstituerar sociala skillnader i vardagslivet och i institutioner.

Att ålder kan ses som en ordnande princip i vardagsliv och institutioner förutsätter också ett resonemang om dominans, överordning och underordning, som Athens påpekat: "we are unable to escape from the need to signal our proper rank in almost everything we do" (2010: 351). Status och social position, enligt Athens, bestäms av en individs relation till andra medlemmar i en grupp och handlar om en kamp om erkännande som är oundviklig i sociala relationer. Samtidigt är relationer som bygger på dominans, underordning och överordning, ofta osynliga eller osynliggjorda, för-givet-tagna eller ritualiserade och synliggörs framför allt när relationerna mellan till exempel underordning och överordning blir problematiska (2010). Athens är framför allt intresserad av underordning respektive dominans på institutionell nivå och ser dominans (domination) som den fundamentala ordnande principen i samhället i alla relationer och som principen för all social organisering. Varje institution har sina regler (axiom) för handlingar, överordning och underordning liksom för dominans (2007). Det är möjligt att Athens resonemang kan relateras till West & Zimmermans diskussion om institutionella idiom som stipulerar såväl möjligheter som hinder i relation till 'doing'. Också här ser vi potential för hur ett perspektiv som radikal interaktionism av Athens kan bidra till ålderssociologi och som kompletterande perspektiv i relation till etnometodologi.

Avslutande reflektioner

Det finns i dag olika uppfattningar om hur sociologi som vetenskap ska utvecklas, från en argumentation för en allt starkare renodling eller specificering av perspektiv till argumentation för integration mellan olika teorier och ansatser (Emirbayer & Maynard 2010; Halas 2004). Integration – eller inlån – av teoretiska resonemang och begrepp kan vara fruktbart men förutsätter samtidigt en diskussion om grundläggande likheter och skillnader mellan perspektiven. En tredje ståndpunkt är att olika perspektiv kan ses som komplementära, det vill säga att olika perspektiv kan användas för att belysa ett fenomen utifrån olika frågeställningar. Vi har i artikeln diskuterat hur det etnometodologiskt inspirerade 'görande-perspektivet' har använts som en

grund i diskussionen om ålder som uppnådd status, (ålder som görande), men även utvidgats mot framför allt den symboliska interaktionismen genom starkare betoning på mening och tolkningsprocesser (Laz 1998; 2003). Den slutsats vi drar är emellertid att etnometodologi på ett grundläggande sätt skiljer sig från symbolisk interaktionism som Laz relaterar till. Perspektiven framstår som inkompatibla när det gäller grundläggande antaganden och därmed som inte möjliga att integreras.

När det gäller Laz försök att skapa en teoretisk ram för studiet av ålder saknar vi transparens i framställningen, till exempel explicita analyser av hur – och om – de olika perspektiven är relaterade till varandra, eller om ramen bör ses som en slags mosaik för tänkbara perspektiv eller forskningsområden för sociologisk forskning om ålder. Den symboliska interaktionismen, exempelvis, lyfts fram inledningsvis som ett centralt perspektiv, men blir snarare underförstått i resten av artikeln, och någon initierad diskussion om skillnader och likheter mellan etnometodologi och symbolisk interaktionism förs inte.

Vi vill dock hävda att både etnometodologi och i synnerhet nyare ansatser inom symbolisk interaktionism kan bidra till sociologisk förståelse av ålder som en ordnande princip i vardagsliv och institutioner, men inte genom en integration av perspektiven utan snarare som komplementära perspektiv. Med komplementaritet avses här inte att vi ser ett av perspektiven som mer fruktbart än ett annat, utan att perspektiven har delvis olika teoretiska – och empiriska – fokus och anspråk men att båda perspektiven bidrar till sociologisk kunskap om ålder.

Etnometodologi som specifikt utvecklat studiet av interaktionssekvenser ser vi som mycket värdefull i relation till frågor om hur ålder, åldersnormer och status görs i observerbara interaktionssituationer, inte minst när ålder blir problematiskt i interaktion med andra. Ett etnometodologiskt perspektiv kan bidra till att blottlägga åldersnormer men också – och kanske framför allt – variationer i situationella normer. Att blottlägga hur ålder görs är grundläggande för att förstå de ibland subtila sätt i vilka exempelvis ålderism eller åldershierarkisering konstrueras i interaktion. Ett etnometodologiskt perspektiv kan också vara värdefullt i en intersektionell analys, i vilken variation i, samspel mellan och relevans i situationella normer kan synliggöras. Ett exempel av intersektionell analys utifrån ett sådant perspektiv är Moores studie om rasialiserad, genderiserad ålder (2001).

När det gäller symbolisk interaktionism förs en aktuell kritisk diskussion om interaktionismens grunder och begränsningar bland 'interaktionister' inom skolbildningen, bland annat i relation till Meads centrala begrepp 'I' och 'Me', samt 'den generaliserade andre' som delvis sammanfaller med etnometodologins kritik mot begreppen (t.ex. Athens 2007). Här kan vi se en rörelse från individrelaterade frågor till starkare betoning på relationella, institutionella och samhälleliga frågor (Athens 2007; 2010). I relation till ålder som ordnande princip i samhället kan de nya strömningarna inom (den symboliska) interaktionismen vara fruktbara, inte minst diskussionen om social status, samt former för underordning, överordning och dominans.

Referenser

- Andersson, L. (2008) *Ålderism*. Lund: Studentlitteratur.
- Athens, L. (2007) "Radical Interactionism: Going Beyond Mead", *Journal for the Theory of Social Behaviour* 37 (2):137–165.
- Athens, L. (2010) "Human Subordination from a Radical Interactionist 's Perspective", *Journal for the Theory of Social Behaviour* 40 (3): 339–368.
- Blumer, H. (1969) *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bodily, C. (1994) "Ageism and the Deployments of "Age"", 174–194 i T.R. Sarbin & J.I. Kitsuse (red.) *Constructing the Social*. London: Sage Publications.
- Bytheway, B. (1995) *Ageism*. Buckingham: Open University Press.
- Bytheway, B. (2005) "Ageism and Age Categorization", *Journal of Social Issues* 61 (2): 361–374.
- Connell, C. (2010) "Doing, Undoing, or Redoing Gender?: Learning from the Workplace Experiences of Transpeople", *Gender & Society* 24 (1):31–55.
- Coupland, N. & J. Coupland (1998) "Reshaping Lives: Constitutive Identity Work in Geriatric medical consultations", *Text* 18 (2): 159–190.
- Coupland, N. & J. Coupland (1999) "Ageing, Ageism and Anti-ageism: Moral Stance in Geriatric Medical Discourse", 177–208 i H.E. Hamilton (red.) *Language and Communication in Old Age: Multidisciplinary Perspectives*. New York: Garland.
- Dalton, S. & S. Fenstermaker (2002) "Doing Gender Differently: Institutional Change in Second-Parent Adoptions", 169–185 i S. Fenstermaker & c. West (red.) *Doing Gender, Doing Difference. Inequality, Power, and Institutional Change*. New York: Routledge.
- Dennis, A. (2011) "Symbolic Interactionism and Ethnomethodology", *Symbolic Interaction* 34 (3):349–356.
- Deutsch, F.M. (2007) "Undoing Gender", *Gender & Society* 21(1):106–127.
- Eberle, T.S. (2012) "Phenomenological Life-World Analysis and Ethnomethodology's Program", *Human Studies* 35: 279–304.
- Emirbayer, M. (1997) "Manifesto for Relational Sociology", *The American Journal of Sociology* 103 (2): 281–317.
- Emirbayer, M. & D.W. Maynard (2010) "Pragmatism and Ethnomethodology", *Qualitative Sociology* 34:221–261.
- Emirbayer, M. & M. Mische (1998) "What is Agency?", *American Journal of Sociology* 103 (4): 962–1023.
- Fenstermaker, S., C. West & D.H. Zimmerman (2002) "Gender Inequality": New Conceptual Terrain", 25–39 i S. Fenstermaker & c. West (red.) *Doing Gender, Doing Difference. Inequality, Power, and Institutional Change*. New York: Routledge.
- Garfinkel, H. (1967) *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs NJ: Prentice-Hall.
- Garfinkel, H. (2006) *Seeing Sociologically. The Routine Grounds of Social Action*. London: Paradigm Publishers.

- Goffman, E. (1977) "The Arrangement between the Sexes", *Theory and Society* 4:301–331.
- Halas, E. (2004) "Pierre Bourdieu's Concept of the Politics of Symbolization and Symbolic Interactionism", *Studies in Symbolic Interaction* 27:235–257.
- Heikkinen, S. & C. Krekula (2008) "Ålderism – ett fruktbart begrepp?", *Sociologisk forskning* 2 (8): 18–34.
- Heritage, J. (1984) *Garfinkel and Ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Holstein, J. (1990) "The Discourse of Age in Involuntary Commitment proceedings", *Journal of Aging Studies* 4 (2): 111–130.
- Kohli, M. (1988) "Ageing as a Challenge for Sociological Theory", *Ageing and Society* 8: 367–394.
- Krekula, C., A-L. Närvänen & E. Näsman (2005) "Ålder i intersektionell analys", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 26 (2/3): 81–94.
- Krekula, C. (2006) *Kvinna i ålderskodad värld. Om äldre kvinnors förkroppsligade identitetsformeringar*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Laz, C. (1998) "Act Your Age", *Sociological Forum* 13 (1):85–113.
- Laz, C. (2003) "Age Embodied", *Journal of Aging Studies* 17: (503–519).
- Moore, V.A. (2001) "Doing Racialized and Gendered Age to Organize Peer Relations. Observing Kids in Summer Camp", *Gender & Society* 15 (6):835–858.
- Nikander, P. (2000) "'Old' vs. 'Little Girl': A Discursive Approach to Age Categorization and Morality", *Journal of Aging Studies* 14 (4):225–358.
- Nikander, P. (2002) *Age in Action: Membership Work and Stage of Life Categories in Talk*. Helsinki: The Finnish Academy of Science and Letters.
- Närvänen, A-L. (2009) "Ålder, livslopp, åldersordning", 18–29 i H. Jönson (red.) *Åldrande, åldersordning, ålderism*. Linköping: Linköping University Interdisciplinary Studies, no 2009:10.
- Närvänen, A-L. & E. Näsman (2007) "Age Order and Children's Agency", 225–249 i H. Wintersberger, L. Alanen, T. Olk, & J. Qvortrup (red.) *Childhood, Generational Order and the Welfare State: Exploring Children's Social and Economic Welfare*. Odense: University Press of Southern Denmark.
- Rawls, A.W. (2006) "Respecifying the Study of Social Order – Garfinkel's Transition from Theoretical Conceptualization to Practices in Detail", 1–97 i H. Garfinkel *Seeing Sociologically. The Routine Grounds of Social Action*. London: Paradigm Publishers.
- Riley, M. White (1986) "Overview and Highlights of a Sociological Perspective", 153–175 i A.B. Sörensen, E. Weinert, & S.E. Lonnie (red.) *Human Development and the Life Course: Multidisciplinary Perspectives*. New Jersey: Hillsdale.
- Riley, M. White (1987) "On the Significance of Age in Sociology", *American Sociological Review* 52:1–14.
- Riley, M. White (1998) "A Life Course Approach: Autobiographical Notes", 28–51 i J.Z. Giele, & G.H. Elder (red.) *Methods of Life Course Research. Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Risman, B.J. (2009) "From Doing to Undoing: Gender as We Know it", *Gender & Society* 23:81–84.

- Sacks, H. (1972) "On the Analyzability of Stories by Children", 325–345 i J.J. Gumpertz & D. Hymes (red.) *Directions in Sociolinguistics*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Sauder, M. (2005) "Symbols and Contexts: An Interactionist Approach to the Study of Social Status", *The Sociological Quarterly* 46: 279–298.
- Tulle, E. (2008) "Acting your age? Sports science and ageing body", *Journal of Aging Studies* 22: 340–347.
- Utrata, J. (2011) "Youth Privilege: Doing Age and Gender in Russia's Single-Mother Families", *Gender & Society* 25 (5):61–641.
- West, C. & S. Fenstermaker (1995) "Doing Difference", *Gender & Society* 9 (1):8–37.
- West, C. & D.H. Zimmerman (1987) "Doing Gender", *Gender & Society* 1 (2):125–151.
- West, C. & D.H. Zimmerman (2009) "Accounting for Doing Gender", *Gender & Society* 23 (1):112–122.

Författarpresentation

Anna Liisa Närvänen är docent och universitetslektor i sociologi vid Linnéuniversitetet. Hennes forskningsintressen handlar om tid, rum och identiteter; ålder och livslopp samt agency. Hennes pågående forskning handlar bland annat om hur ålder tillskrivs mening i organisering av fritidshem.

Linda Häll är doktorand i pedagogiskt arbete vid Linköpings universitet. Hennes pågående avhandlingsarbete handlar om barns görande av ålder i förskolan. Övriga forskningsintressen handlar om barns lek samt görande av etnicitet i förskolan.

Korresponderande författare

Anna Liisa Närvänen
Linnéuniversitetet
35195 Växjö
annaliisa.narvanen@lnu.se
tel.: 0470-767491